

Satsing på teori og fag for alle ansatte

Vanskelig atferd og tjenesteytere med kort erfaring fra tjenestetilbudet er en utfordring i mange boliger til psykisk utviklingshemmede.

Bydel Grefsen-Kjelsås har et stort antall personer som er henvist til Avdeling for voksenhabilitering i forbindelse med vurdering av alternative tiltak til tvang og makt. Bydelen yter også tjenester til et antall psykisk utviklingshemmede med vanskelig atferd, hvor det ikke benyttes tvang.

Vårt utgangspunkt var at man sto overfor et kontinuerlig behov for rekruttering av nyansatte, og at man ville mangle tjenesteytere med de nødvendige kvalifikasjoner hvis man ikke satte i gang tiltak. Bydelen har ca 220 ansatte i seksjon for psykisk utviklingshemmede.

Bruk av tvang og makt overfor psykisk utviklingshemmede er regulert i *Sosialtjenestelovens kapittel 6A og rundskriv 1 - 41/98 til lov om sosiale tjenester m.v.: rettigheter for og begrensning og kontroll med bruk av tvang og makt m.v. overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming*. Lovverket stiller her krav til kvalifisert personale for å oppfylle lovens mål om begrensning av og kontroll med bruk av tvang. Lovens § 6A-4 annet ledd, bokstav b) atferdsendrende tiltak og c) omsorgstiltak, stiller ulike krav til utdanning til tjenesteytere.

Loven sier også noe om opplæring og kunnskap om alternative metoder til tvang og makt. I tillegg gir lovverket føringer i forhold til den kompetanse den enkelte tjenesteyter skal ha utover dette.

Konsekvensen av å ha ufaglærte i tjenesten

Mange tidligere institusjoner for psykisk utviklingshemmede var basert på kollektive løsninger. Felles måltider, sovesaler og arrangering av felles turer. Ansattes mulighet til å observere andre ansattes vellykkede eller mindre vellykkede samhandling er til dels borte i dag. Effekten av at denne modelleringen mangler er at opplæring i enda

større grad må organiseres og planlegges. Vår virkelighet er at vi overlater til unge uerfarne personer og håndtere vanskelig atferd alene i tjenestemottakernes leiligheter som best de kan etter en kort opplæring.

Vernepleiere og andre med treårig utdanning fyller ikke hele turnusen. Hoveddelen av de som jobber når beboerne er hjemme bl.a i helgene er stort sett ufaglærte med kort erfaring. Samhandling med personer som fremviser atferd som avviker stort fra vante handlingsmønstre kan være en stor utfordring for mange. Noen skal takle vanskelige situasjoner som kan opp-

leves som truende eller spesielt ubehagelige. Som ansatt skal man også hjelpe personer i situasjoner som normalt oppleves som svært private, for eksempel hygiene-situasjoner. I tillegg skal man ta avgjørelser på selvstendig grunnlag om primære forhold i et menneskes liv som valg av mat, klær, aktiviteter og døgnrytme. Manglende kompetanse i forhold til dette kan medføre alvorlig skade på tjenestemottakeres rett til valg og styring over eget liv.

Men det er også andre forhold som kompliserer tjenesteytingen.

Psykisk utviklingshemmede kan ha nedsatt syn og hørsel, de aller fleste har nedsatte

komunikative og språklige evner, noen har nedsatt bevegelse og andre har vansker med å opprettholde god mental helse. I tillegg til disse forholdene er psykisk utviklingshemmede også utsatt for kunstige handicap. Dette kan være mytiske forklaringer på deres atferd som at personer med Down Syndrom er musikalske. I tillegg vil mange også oppleve å bli tillagt andre egenskaper som sær, vanskelig, snill eller uforutsigbar. Disse hverdagsdiagnosene er ofte konstruert av nærpersoner.

For å gjøre noe med de utfordringene i tjenesteytingen som er nevnt ovenfor måtte vi lage en opplæringsplan.

Plan for opplæring

Vår hovedmålsetting med opplæringsplanen er at den skal skape refleksjon og ettertanke.

Den har vært retningsgivende for arbeidet siden den ble laget og har hittil blitt fulgt

uten store endringer. Opplæringsplanen gir føringer for om man skal bruke interne eller eksterne forelesere. Den beskriver hvordan kartlegging av ansatte som skal delta på temadagene skal foregå. I tillegg beskriver den fordelingen av ansvar og den gir føringer for innholdet i hvert enkelt tema (se nedenfor under: innholdet i de enkelte temaene).

Vi ønsker å stresse realismen i opplæringsplanen, den må være lett å gjennomføre og lett å organisere. Vi bruker et allerede eksisterende avdelingsledermøte for å motvirke personavhengighet og for å slippe å etablere et nytt møte som skulle ivareta fremdrift av opplæringsplanen. Dette møtet foretar enkel kartlegging av aktuelle foredragsholdere, evaluering av temadagene og fordeling av ansvar til neste temadag.

Ikke alle ansatte skal delta på alle temadagene. De som blir berørt av kapittel 6A og de som yter tjenester til personer med vanskelig atferd hvor det ikke benyttes tvang kartlegges.

I tillegg må den enkeltes opplæringsbehov avklares ut fra formell og reell kompetanse.

„ Mange tidligere institusjoner for psykisk utviklingshemmede var basert på kollektive løsninger.

„ Dette kan være mytiske forklaringer på deres atferd som at personer med Down Syndrom er musikalske.

Geir Gjelstad er vernepleier og avdelingsleder i PRO-avdelingen i Bydel Grefsen-Kjelsås i Oslo kommune.

Deretter planlegges opplæringen den enkelte tjenesteyter må gjennomgå.

Seksjonsleder har det faglige og administrative ansvar forbundet med opplæringsplanen. Seksjonsleder deltar i gjennomføringen, noe som vi tror fører til større nærhet i tjenesten. I tillegg vil seksjonsleders deltagelse kunne nyttes til å avklare en del forventninger og til å synliggjøre målsettinger for seksjonen.

Evaluering

Evalueringsskjemaene er meget enkle og inneholder kun fire evalueringspunkter. Dette gjør at arbeidet med å foreta justeringer etter hver temadag blir enklere og vi oppnår at deltakerne også bruker kommentarkolonnen aktivt.

Evalueringsskjemaene spør om innholdet i undervisningen kan overføres til egen hverdag. Om innholdet er lett å forstå og i hvilken grad innholdet skaper refleksjon og ettertanke.

Hver temadag evalueres på seksjonens avdelingsledermøter.

Innholdet i de enkelte temaene

Vi har valgt å dele vårt definerte opplæringsbehov inn i fire temadager. Innholdet er hentet fra rundskriv 1 - 41/98 til lov om sosiale tjenester og fra våre erfaringer fra den daglige drift.

Det vil naturlig nok ikke være mulig å beskrive innholdet i det enkelte tema i detalj. I tillegg er det viktig at den som skal gjennomføre undervisningen får noe frihet i forhold til innholdet i undervisningen. Men vi har allikevel beskrevet innholdet i det enkelte tema for å belyse kompleksiteten i opplæringsplanen og for å foreslå føringer for selve innholdet. Dette for å bidra til kvalitetssikring av de målsettinger vi har satt oss. Aktuelle forelesere blir presentert for innholdet slik at dette blir en del av bestillingen til hver enkelt temadag. Nedenfor følger en beskrivelse av de forhold vi har lagt vekt på under de forskjellige temadagene.

Tema 1

Skal forsøke å si noe generelt om *psykisk utviklingshemming*, med en gjennomgang av sentrale sårbarhetsfaktorer. Psykisk utviklingshemmede kan være mer utsatt for somatiske sykdommer som syn – eller hørselshemminger, epilepsi og nedsatt bevegelse, de kan ha vansker med å oppnå eller opprettholde god mental helse og de kan ha nedsatt språk og kommunikative evner.

I tillegg skal tema 1 ha fokus på *grunnleggende rettigheter*. Den psykisk utviklingshemmedes mulighet til en meningsfull tilværelse, kan være avhengig av at andre tilrettelegger for dette. Tjenesteytere bør bistå på interessiden til den enkelte ved å utvikle og videreutvikle interesser og hjelpe til å redusere overfokusering på spesielt avvikende atferd som får følger for den enkeltes sosiale validitet. Det er viktig at tjenesteytere fokuserer og er bevisste på etiske problemstillinger. I samhandling med psykisk utviklingshemmede

vil vi kanskje måtte forholde oss til andre etiske problemstillinger enn vi er vant med. Det er også viktig å arrangere miljøbetingelser som sikrer fornuftige målvalg og dermed fokusering på hva som er viktig for den enkelte ut fra dennes perspektiv.

Tema 1 skal også ha fokus på *alminnelige prinsipper for tjenesteytingen*. Her skal tjenesteytere få kunnskap om etablering av gode mellommenneskelige relasjoner, med årvåkenhet og sensitivitet i forhold til tjenestemottakerens uttrykksformer. Nedsatt evne til å meddele følelser, meninger, interesser og smerter kan få følger som aggresjon, ødeleggelse og selvskadning. Tjenesteytere må etterstrebe å etablere seg selv som attraktive og motiverende å være sammen med. De må være klar over at de selv har stor påvirkningsmulighet på tjenestemottaker. Det å gi mulighet for råderett over eget liv, som frihet og ansvar gir tjenestemottaker mulighet til å oppleve en tilværelse med kontroll og valgmulighet i egen hverdag. Tjenesteytere må tilstrebe å

etablere størst mulig grad av selvstendighet i dagliglivets ferdigheter. Språkbruken må tilpasses den enkeltes funksjonsnivå, det å bli forstått og det å forstå er viktig i begge perspektiv.

Tema 2

Skal ha fokus på *analyse av atferd* og særlige krav som vanskelig atferd stiller til tjenesteytingen. Vanskelig atferd betinger gode analyseferdigheter hos tjenesteyterne. Dette innebærer at tjenesteytere må få kunnskap om metode for å analysere både hva som forårsaker atferd generelt, hvilken atferd som faktisk oppstår og hva som opprettholder atferden. Dette er nødvendig for å gi tjenesteytere kunnskap om hvordan de kan endre etablert praksis, praksis som i visse tilfeller opprettholder vanskelig atferd. I tillegg vil denne kunnskapen gi tjenesteytere kjennskap til hvordan de kan etablere og opprettholde ferdigheter.

Tema 3

Her vektlegges kunnskap om *alternative metoder til bruk av tvang og makt* og takling av vanskelig atferd. Behovet for kunnskap om alternative metoder er også

vesentlig i forhold til å forebygge bruk av tvang og makt. En orientering om faktorer som kan utløse vanskelig atferd som kravsituasjoner, somatiske forhold og rammebetingelser hører med. Kunnskap om proaktive metoder må særlig vektlegges.

Små og trange rom og mange mennesker tilstede kan være et eksempel på en utløsende faktor hvor rammebetingelser spiller en rolle. Også

„ Vi bruker et allerede eksisterende avdelingsleder møte for å motvirke person-

„ Det vil naturlig nok ikke være mulig å beskrive innholdet i det enkelte tema i detalj.

kunnskap om metoder som effektivt kan avlede når vanskelig atferd først har oppstått er viktig.

Tema 4

Tar for seg innføring i Sosialtjenestelovens kapittel 6A. Dette temaet skal gi en grundig innføring i de krav og grenser som følger av kapittel 6A. Slik at tjenesteytere bl.a. får kunnskap om hva som er tvang og hva som ikke er tvang. I tillegg kunnskap om når

tvang kan nyttes og begrensningene som følger av lovens begreper, konkret fare og vesentlig skade.

Effekt av opplæring

Arbeidet med opplæringsplanen ble ferdigstilt i november 2000. Opplæringsplanen er ment å være et mer eller mindre varig tiltak. Vi har siden februar 2001, avholdt fem temadager hvor vi har kurset ca 120

dagsverk. Vi skal det neste halvår avholde fire til fem nye temadager hvor det er aktuelt å kurse like mange dagsverk.

Vi har noen hypoteser om hva vi kan oppnå. Vi håper på effekter som lettere rekruttering og lavere turnover. Vi opplever at undervisning er attraktivt og at ansatte gir gode tilbakemeldinger på temadagene. Vi får drahjelp av opplæringsplanen når vi skal konkurrere om nye ansatte. I tillegg håper vi at ansatte vil være ansatt lenger i seksjonen, men det er ennå for tidlig å si noe om dette.

I arbeid med psykisk utviklingshemmede vil ikke tidligere erfaring fra samvær med familie, venner, kolleger og skolekamerater være nok. Det å banke på, spørre om å få låne og tilrettelegging for valg og delaktighet er ikke selvfølgelige egenskaper for alle i en personalgruppe. Tjenesteytere som har respekt og gode holdninger til tjenestemottaker vil lettere kunne ivareta retten til privatliv og personlig integritet.

Vi har tro på at opplæring endrer holdninger og at teoretisk kompetanse også er et viktig bidrag til å takle vanskelig atferd. Opplæringsplanen sikrer også at vi oppfyller lovens føringer overfor kommunen i forhold til den teoretiske opplæring som er nødvendig.

 DRAMMEN KOMMUNE Helsetjenesten 3015DRAMMEN Tlf. 32 80 68 00	Assiden Bilservice AS Betzy Kjelsbergs v 257 3028DRAMMEN Tlf. 32 82 23 97 Fax. 32 82 32 05	Elektro Maskin AS Gjesdalv. 3 4306SANDNES Tlf. 51 68 17 70 Fax. 51 68 17 69	Innherred sykehus Psykiatrisk poliklinikk Kirkeg.2, 7600 LEVANGER Tlf. 74 09 80 00 - Fax. 74 09 84 89		Malerfirma Finn Kristiansen Industriv 3301HOKKSUND Tlf. 32 70 07 77
 Nordea 6509KRISTIANSUND Tlf. 71 58 97 00 Fax. 71 58 97 40	 TELEMARK FYLKESKOMMUNE 3706 SKIEN Tlf. 35 58 42 00	Trondheim Havn PIR-Senteret 7462TRONDHEIM Tlf. 73 99 17 00 Fax. 73 99 17 17	Det Nasjonale Aldershjem for Sjømenn Storg. 22, 3290 STAVERN Tlf. 33 16 53 50 - Fax. 33 19 73 78		DPS Sør avd. Vennesla 4705ØVREBØ Tlf. 38 15 88 10 Fax. 38 13 94 40
 MARGARINFABRIKKEN NORGE	 Svelvik kommune avd. for Funksjonshemmede Asg 24, 3060 SVELVIK Tlf. 33 77 31 97	ABB Installasjon AS Langg. 12, 4501 MANDAL Tlf. 38 27 11 00 Fax. 38 27 11 01	Eidsvoll Auto Løkenvangen 2072 DAL Tlf. 63 95 17 90 Fax. 63 95 55 96	 Froland kommune 4820FROLAND Tlf. 37 23 55 00 Fax. 37 23 55 51	 Gjensidige NOR 3701 SKIEN Tlf. 35 90 53 00
Skjæveland Strikkefabrikk PB 40 4330ÅLGÅRD Tlf. 51 61 24 19 Fax. 51 61 24 01	Ambulansen i Sigdal/Eggedal 3350PRESTFOSS Tlf. 32 71 02 10 Fax. 32 71 02 82	 NORAUDIT DRAMMEN DA Havneg. 111 3040DRAMMEN Tlf. 32 88 21 50 Fax. 32 88 21 00	 LOM OG SKJÅK SPAREBANK PB 23, 2688 LOM Tlf. 61 21 90 00 - Fax. 61 21 90 01		Kongsberg Zoosenter Drammensv. 8 3612KONGSBERG Tlf. 32 73 20 87 Fax. 32 73 57 80
Berg's Rør & Byggnings-service A/S Larviksv 50 3290STAVERN Tlf. 33 19 74 05	Statkraft Grøner Region Porsgrunn AS Storg. 136 3901PORSGRUNN Tlf. 35 56 95 00 Fax. 35 56 95 40	BygdePosten -midt i Buskerud Vikersundg. 3370VIKERSUND Tlf. 32 78 34 40 Fax. 32 78 34 41	Åkrene Isolering A/S Lyngv 25 2016LILLESTRØM Tlf. 63 82 48 82 Fax. 63 82 48 83	 Valle kommune 4747 VALLE Tlf. 37 93 75 00 Fax. 37 93 75 15	Eikevik Motor A/S Årsvoll 19 4312SANDNES Tlf. 51 66 60 76 Fax. 51 66 70 45
Ernst & Young ANS Smitsrød 2 B 3120TØNSBERG Tlf. 33 32 06 03 Fax. 33 32 16 03	Wittusen & Jensen AS Nansetv. 102 3269LARVIK Tlf. 33 16 55 00 Fax. 33 11 69 05	 Bømlo Sparebank HAUGESUND SPAREBANKS AVDELINGSKONTOR 5443 BØMLO Tlf. 53 42 60 70 - Fax. 53 42 60 71		Telemark Sentralsjukehus Barne- og Ungdomspsykiatrisk avd. Ulefossv 52, 3710 SKIEN Tlf. 35 00 35 00 - Fax. 35 00 35 33	
Ford Grenland AS Vallemyrv 36 3915PORSGRUNN Tlf. 35 93 27 00 Fax. 35 93 27 01	Wilke's Zoo Storg. 46 3182HORTEN Tlf. 33 04 59 32	PST Østmarka Østmarkv 15 7040TRONDHEIM Tlf. 73 86 45 00 Fax. 73 86 49 01	 STATOIL	Sande Trevarefabrikk 6653ØVRE SURNADAL Tlf. 71 66 24 09	Vestfold Blomst as 3268 Larvik